

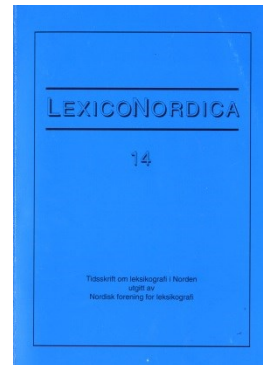
LexicoNordica

Titel: Strategi i navigation

Forfatter: Jacob Hald Pedersen og Thomas Eske Rasmussen

Kilde: LexicoNordica 14, 2007, s. 71-80

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Jacob Hald Pedersen og Thomas Eske Rasmussen

Strategi i navigation

When publishing in a new media the reasoning behind the choice of lemmata is affected. A popular strategy for navigation, full text retrieval, ensures that the reader finds his or her information. A new principle for navigating an encyclopaedia is topographical navigation. This approach is found in www.gyldendalsleksikon.dk which is an online information service including three different encyclopaedias. Here the reader can find articles through browsing pinpoints on a map of Denmark and via an implementation of the concept of mind map. These are two interesting alternatives to the traditional way of navigating an encyclopaedia.

Det store almene, dansksprogede leksikon *Den Store Danske Encyklopædi* (SDE 1994–2006) lancerede i efteråret 2006 en leksikontjeneste på internettet, Gyldendals Online Leksikon (Gyldendal 2007). Det er en naturlig del af en udvikling, der har fundet sted for encyklopædiske opslagsværker uden for Danmark siden 1990'erne: *Encyclopædia Britannica* gik online i 1995, *Nationalencyklopedin* i Sverige i 2000 og *Brockhaus Enzyklopädie* i Tyskland i 2005.

Det digitale medie blev allerede i 1990'erne kaldt en revolution for opslagsværket (fx Svensén 1993:250). Med hensyn til samlet tekstmasse havde de første onlineleksika/-encyklopædier et forspring, idet al materiale var færdigt og kunne gøres tilgængeligt på én gang. Disse er i begyndelsen af 2000-tallet imidlertid hastigt blevet tangeret og overhalet af open source-leksika, der giver internetbrugeren/læseren adgang til selv at tilføje (og redigere) indhold.

På trods af revolutionen synes *strukturen* ikke at være ændret væsentligt. Ændringen fra papirmediet til det digitale medie mener vi også ændrer brugerens navigering i opslagsværket. Vi taler med vilje om *navigation* som en anden og i forhold til bogen ny form for brugeradfærd. Det vil vi skitsere på baggrund af de praktiske erfaringer med overførsel af SDE til internettet.

Organisering af en encyklopædis information

Ved hjælp af den alfabetiske orden kan læseren finde rundt i bogleksikonet og komme frem til den ønskede information. Alle informationer er delt op i artikler. Hver artikel indledes af en overskrift, et *stikord* eller

opslagsord, der svarer til en ordbogs lemma. Stikordet markerer det, som i artiklen enten forklares, beskrives eller refereres.

Det samlede antal stikord i værket er en brugeroplysning om omfanget af værkets indhold. Det anvendes i markedsføring af værkerne og i udgavernes præsentation som kvalitetsprædikat, fx følgende tre i maj 2007:

Vi begyndte i 2001 og arbejder nu på over syv millioner artikler, hvoraf 62.809 er på dansk.

(Wikipedia 2007)

Danmarkshistoriens største leksikon tilgængeligt online med 250000 artikler, 10000 illustrationer og over 1000 lyd- og filmklip [...]

(Gyldendal 2007)

Her finder man information, man kan stole på i 90.000 artikler, billeder, video, lydclip og meget mere.

(Aschehoug 2007)

Da artiklers længde varierer, er det bemærkelsesværdigt, at det ikke er den samlede tekstmængde (antal tegn), der anvendes til at angive et værks størrelse. Stikord som målestok for leksikonets indhold er nemlig misvisende. At et fænomen beskrives under eget stikord i et leksikon, skyldes en redaktionel intuition: Det, som tillægges relevans, får eget stikord, mens mindre relevante emner sagtens kan være behandlet som underemner i andre artikler. Eksempelvis er den danske spillefilm *Pusher*, 1996, en artikel med selvstændigt stikord i open source-leksikonet Wikipedia (Wikipedia 2007) i den engelske, tyske og som her i den danske version:

Pusher er en dansk film fra 1996.

Manuskript af Nicolas Winding Refn og Jens Dahl.

Instruktion af Nicolas Winding Refn.

Blandt de medvirkende kan nævnes:

Kim Bodnia

Zlatko Buric

Laura Drasbæk

Mads Mikkelsen [...]

(Wikipedia 2007)

En *Pusher*-artikel findes ikke i Gyldendal 2007; filmen omtales derimod i biografien om dens instruktør, Nicolas Winding Refn, og beskriver den i forhold til Refns kunstneriske udtryk og dansk film i 1990'erne:

Refn, Nicolas Winding, f. 1971, dansk filminstruktør, søn af Anders Refn. Refns debutfilm, *Pusher* (1996), er en af de væsentligste i den ny bølge i dansk film i 1990'erne. Med inspiration fra amerikansk film, især Tarantino og Scor-

sese, formår filmen at skabe en ny, visuelt prægnant, barsk og humoristisk realisme med fokus på et multietnisk under-Danmark. I sin anden film [...] (Gyldendal 2007)

Den amerikanske filmklassiker *Casablanca* optræder under eget stikord i begge leksika. Når *Pusher* ikke er en artikel i Gyldendal 2007, er det en antydning af, at filmen ikke har samme filmhistoriske status som *Casablanca*. Denne selektion er almindelig for bogleksika; således formuleret af Torben Brostrøm i forbindelsen med udgivelsen af SDE 1994–2006:

Med hvert nyt stikord, der indføres, skrumper pladsen for de øvrige. Skulle alle tænkelige ord med, blev det en kortmælt opslagsbog – eller en slags hvid støj. Løsningen er niveautænkning og selektion. (Brostrøm 1994:14)

Markering af relevans ved at give et emne sin egen artikel har en meget mindre tydelig funktion i et digitalt publiceret leksikon. Dette rummer til tider flere versioner af den samme artikel, så læseren i praksis har både små og store leksika foran sig. I Gyldendal (2007) præsenteres mange artikler på to eller tre forskellige niveauer:

- *kort opslag*, der er overskueligt og faktabaseret,
- *langt opslag*, der er bredere kulturelt funderet og mere udførligt,
- *encyklopædi*, der har den nuancerede, perspektiverende og problematiserende artikel.

I praksis er det tre (bog)leksika af forskellig volumen og med forskellige målgrupper, som er sammenkørt. Niveaudelingen er ikke usædvanlig. Som eksempel kan nævnes den digitale Musikordbogen (2007), der har to artikelniveauer. Her er niveaudelingen baseret på teoretisk skelnen mellem kommunikative og kognitive behov hos brugeren (se Bergeholtz & Bergeholtz 2007).

Antallet af stikord giver altså ikke et fingerpeg om, hvor stor en informationsmængde leksikonet indeholder. Desuden betyder niveaudelingen, at det ikke længere er nødvendigt at rette leksikonet mod bestemte brugergrupper, idet specialordbøger, fagleksika og encyklopædier m.fl. digitalt kan samles i et og samme opslagsværk. Så giver distinktionen mellem 'leksikon' og 'encyklopædi' ikke længere samme overskuelige mening. Det er tydeligst udkrystalliseret i Wikipedia.

Stikord som søgeredskab

Bogens alfabetiske struktur er som bekendt usystematisk; den afløste en oprindelig systematisk struktur og er i dag den mest udbredte.¹ Strukturen kræver, at læseren på forhånd er bekendt med den rette betegnelse, dvs. stikord, på det fænomen, der søges information om. Indeks- og registerbind har hidtil kunnet hjælpe læseren som fortegnelse over alle væsentlige ord i artiklernes brødtekst. Disse indgange er dog stadigvæk dem, som ”skønnes at give en væsentlig omtale eller relevant supplerende viden om et emne” (forordet til indeksbind 1+2 i SDE 1994–2006).

Digital publicering giver mulighed for en langt hurtigere, mekanisk søgning i hele den samlede tekstmasse. *Fritekstsøgning* anvendes hyppigst. Læseren får i søgeresultatet en eller flere artikler, hvori ordet eller ordforbindelsen forekommer. Således ophører principielt behovet for at kende den korrekte betegnelse for det søgte; læseren har mulighed for at finde informationen, hvor end den omtales (*hits*). I fritekstsøgningen behøves heller intet kendskab til alfabetets rækkefølge. Samtlige artikler kunne for så vidt udgøres af et enkelt langt dokument.

Fritekstsøgningen er altså frigjort fra leksikonets oprindelige makrostruktur. Det er på den baggrund allerede overvejet, hvor relevant makrostrukturen er længere, fx Svensén (2004:520): ”I den elektroniska ordboken bliver åtkomstalfabetet och därmed makrostrukturen i det närmaste irrelevanta.”

Avanceret fritekstsøgning, hvor søgeudtrykket begrænses til stikord i særlige fagområder (emneopdeling) tilbydes i samtlige onlineleksika, men benyttes erfaringsmæssigt kun lidt af læseren. Det er fx nemmere at fritekstsøge ”pusher” i Gyldendal 2007 og finde den relevante information blandt de 16 *hits* end først at skulle afkrydse, hvilket emne det hører under; det sidste tager simpelthen for lang tid. Selv med hjælp af joker-tegn i søgefeltet, fx ”pus*er”, er præmissen for søgningen stadigvæk, at læseren tænker i ord, over- og underbegreber samt har en klar idé om, hvilken information der søges.

De digitale leksika bærer præg af bog. At selve spalten i et bogopslagsværk til tider forekommer i digitale udgivelser som *ordhjul*, der kan bladres i, er et udtryk for dette. I venstre hjørne står alle stikord anført fra a til å (fx SDE 2004 og Gyldendal 2006).

---

¹ Posselt (1993) giver en lettilgængelig indføring i encyklopædiernes historie. Tarp (2006:120–130) redegør for strukturen i det 21. århundredes leksika.

Topografisk navigation

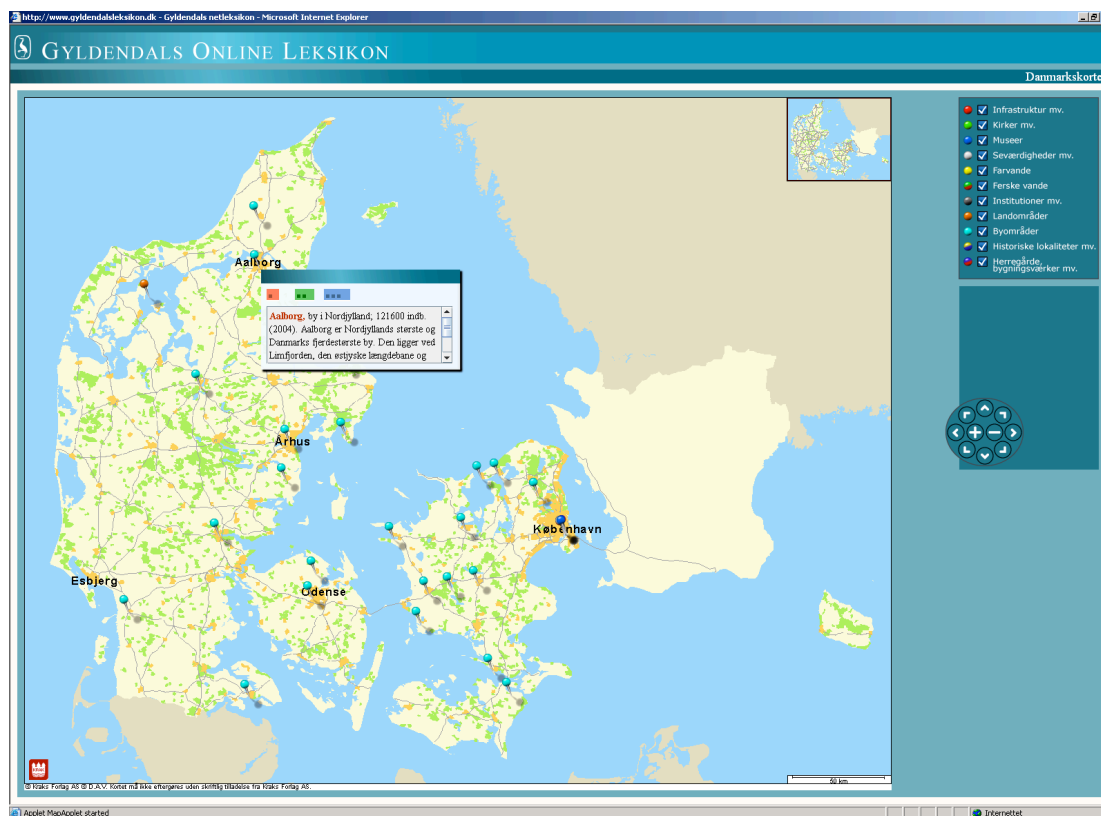
Den elektroniske platform skal tænkes som stedet, hvor teksten kan interagere med andre udtryksformer. Den ny navigation skal udnytte, at den elektroniske platform

1. er hurtigere at manøvrere i
2. er billigere at reproducere billeder og andre udtryksformer i
3. kan indeholde flere varianter af disse.

Gyldendal 2007 tilbyder læseren to alternative navigationsformer, som det ikke er muligt at gengive i et bogleksikon. Fremfor selv at skulle formulere noget på skrift i et søgefelt bliver læseren præsenteret for en række stikord i en visuel opsætning. Princippet med, at læseren skal formulere sin nysgerrighed i leksikonets traditionelle sprog, afløses af en topografisk måde at navigere på. På sin vis minder det om den *onomasiologiske* søgning i ordbogen, jf. Svensén (2004:522). Denne integrerer dog ikke tekst i billedside. Den er heller ikke medtaget i oversigten hos Tarp (2006:130 f.) over, hvilke konsekvenser skiftet fra bog til skærm har for opslagsværker.

I det hele taget synes det at browse, altså læserens muligvis mere usystematiske udpegning af, hvad der er interessant, ikke at have den store bevågenhed. At browse kan være mere lystbetonet og have mindre fokus på at tilfredsstille helt klart definerede mål. Denne form for navigation udfordrer hele kategoriseringen af brugerens adfærd og teoridannelsen om, hvordan brugerens kommunikative eller kognitive behov tilfredsstilles, jf. Tarp (2006:58).

Danmarkskortet er et visuelt opslagsværk i værket. Der er adgang til kortet ad to veje. I skærbilledets venstre side kan læseren klikke sig ind på et kort over Danmark, som er forsynet med stednavnsangivelser. De lokaliteter i landet, der er omtalt i leksikonet med en artikel, er forsynet med knappenåle. Ved de samme artiklers tekst i leksikonet er placeret en globus, der giver adgang til samme kort – med den aktuelle artikel i centrum. I begge tilfælde kan læseren se flere og nye knappenåle ved at zoome ind på kortet (se fig. 1).

FIGUR 1. *Danmarkskortet* i første visning. Hver visning har maksimum 30 knappenåle, der relaterer til artikler i hele leksikonet. Ved at køre musen hen over knappenålen, som viser sig at markere Aalborg, kommer en kort definition. Ikoner giver mulighed for at klikke sig videre til artiklen "Aalborg" i tre niveauer.

Det er muligt at sortere i knappenålene, der har forskellige farver, alt efter deres kategori (farvande, byer, herregårde o.a.). Læseren kan markere knappenålen med musen og her læse en kort præsentation af den pågældende lokalitet. Med et klik har læseren direkte adgang til leksikonets artikler. Tredelingen i niveauer er integreret i kortet, så læseren kan vælge mellem kort, lang eller encyklopædisk artikel om lokaliteten. Hvis lokaliteten derimod ikke har interesse, er det muligt for læseren hurtigt at fortsætte sin danmarkstrejse ved at klikke frem og tilbage i kortet for at finde andre lokaliteter, der ønskes information om.

Her er det leksikale princip samkørt med topografien, der kendes fra et atlas. Faktisk vendes leksikonet på hovedet, så rækkefølgen begrebvisualisering vendes rundt; det allerede visualiserede bliver læserens indgang til begrebet (og altså stikordet). Fænomenet er ikke nyt. Princippet ligner faktisk det, man kender fra billedordbøger, jf. Svensén (2004:375). Disse henvender sig såvel til børn (fx Landsem & Kaasa 2004) som voksne (fx Politikens Billedordbog 1947).

Et andet eksempel på ny navigation er *MindMap*. Det er en afbildning af artiklers indbyrdes relationer. Udgangspunktet er altid den arti-

seren kan fjerne eller skjule knuder, der ikke er relevante samt prioritere emnegrupper. En ny knude oprettes ved, at læseren dobbeltklikker på en relateret artikel.

Det er muligt at gå til leksikonets tekst fra alle knuder og relationer. Typisk foreslår *MindMap* læsning af nogle artikler, læseren ikke selv ville have fundet ved traditionel søgning. For den, der fx interesserer sig for kunstnere og -ismer, giver *MindMap* et overblik og en slags introduktion til relaterede fænomener og navne. De automatisk genererede relationer fra artikel til artikel har indbyggede overraskelser eller, alt efter synsvinkel, fejl. Eksempelvis forekommer ordet ”krop” i billedteksten til encyklopædiens artikel ”futurisme”; derfor er artiklen ”krop” registreret og anført i *MindMap*. Forbindelsen fra ”futurisme” til ”krop” er fra en videnskabelig vinkel irrelevant. Relationerne er genereret uden skelnen til hverken betydning eller relationer, der måtte være mellem ord. En analyse af over- og underbegreber – om fx ”stol” er en slags ”møbel” – findes ikke. *MindMap* viser altså helt andre relationer end de semantiske, der opstilles i *Svenskt associationslexikon*, jf. Borin (2005).

Man kan indvende, at den automatiske generering af relationer giver en risiko for, at for mange relationer oprettes, og at brugeren overinformeres. Som Svensén (2004:525) udtrykker det:

Liksom det finns risk för att användaren genom den obegränsade tillgången på utrymme riskerar att dränkas i information, finns det också en risk för att ett överflod av valmöjligheter och länkar kan verka förvirrande. Enbart det faktum att något är möjligt att göra innebär inte nödvändigtvis att det måste göras.

Bag antagelsen om, at læseren kan ”dränkas i information” ligger hele sættet af kategorier af læseradfærd og læserbehov. Udgangspunktet er imidlertid en analyse af bogens struktur. Ingen af de to størrelser synes at være udtømmende i forhold til de faktiske læses klikken sig rundt i vidensbaser. Styrken i den alternative form for navigation er, at læseren udstyres med et redskab til at browse i impulsiv informationssøgning eller -navigation.

Perspektiver

De to navigationsformer viser tekniske muligheder på den elektroniske platform. Men er de også nyttige for brugerne? Teknik er ikke et gode *per se* – heri har Svensén ret.

Danmarkskortet og *MindMap* er ikke alene udviklet specifikt til det elektroniske medie, men giver også læseren en ny måde at tilegne sig viden på. Der er også perspektiver. Det åbenlyse er, at *Danmarkskortet*

kan udvikles til et verdenskort. Kortet kan også erstattes af billedgengivelser, fx af kunstværker, personer, bygningsværker og i det hele taget fænomener, der er fysisk realiseret i læserens bevidsthed, men som læseren savner ord for. Andre medier såsom film og lyd vil kunne integreres. *MindMap* åbner en ny verden af relaterede stikord, som læseren ikke nødvendigvis var klar over på forhånd var mulige at hente information om i værket.

I begge tilfælde gives desuden mulighed for impulsiv læsning. Læseren kan følge sine egne associationer, hvorved ikke leksikonet, men læseren selv bestemmer, hvad der er værd at vide. Den tilfældige vid-
enstilegnelse i bogleksikonet, dvs. læsning af en anden artikel på samme side, er en del af underholdningsværdien, som således videreføres i det digitale værk.

Et digitalt opslagsværk har brug for en kvalitativ målestok som supplement til den kvantitative. Det samlede informationsindhold (antal stikord) er en grundlæggende, men diffus størrelse, når mediet bliver digitalt. Derfor er det lige så vigtigt, hvor hurtigt og hvor nemt den rette information kan findes. Kvaliteten mener vi derfor i lige så høj grad hviler på søgeværktøjer og andre alternative former for navigation. Intet tyder på, at internettets informationer bliver færre; tværtimod bliver relevant information sværere at finde.

Den topografiske navigation er et bud på et fremtidigt værktøj i leksikonet, fordi det både udnytter de digitale muligheder og leksikonets indhold i tekst og billeder fuldt ud. Den tager alvorligt, at udgiverne ikke altid kan forudsige læserens navigation.

Litteratur

Online opslagsværker

Aschehoug 2007 = Aschehougs Leksikon

<http://www.aschehougsleksikon.dk>

Brockhaus Enzyklopädie: <http://www.brockhaus-encyklopaedie.de>

Encyclopædia Britannica Online: <http://info.britannica.co.uk>

Gyldendal 2007 = *Gyldendals Online Leksikon*:

<http://www.gyldendalsleksikon.dk>

Musikordbogen 2007 = *Musikordbogen* v. Inger Bergenholtz, Århus:

Handelshøjskolen i Århus: <http://www.musikordbogen.dk>.

Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se>

Wikipedia 2007 = Wikipedia – den frie encyklopædi:

<http://da.wikipedia.org> (dansk); <http://en.wikipedia.org> (engelsk);

<http://de.wikipedia.org> (tysk)

Digitale opslagsværker

SDE 2004 = *Encyklopædien på cd-rom*, København 2004 og senere.
 Gyldendal 2006 = *Gyldendals DVD Leksikon*, København 2006.

Trykte opslagsværker

Landsem, Inger & Monica Kaasa: *Mitt Første Leksikon*, Oslo: Kunnskapsforlaget 2004.
 Politikens Billedordbog, København 1947 og senere.
 SDE 1994-2006 = *Den Store Danske Encyklopædi* bd. 1–20 + supplementsbind og indeksbind, København: Gyldendal 1994–2006.

Anden litteratur

Bergenholtz, Henning & Inger Bergenholtz 2007: Kvaliteten af de leksikografiske definitioner i ordbøger, leksika og encyklopædier. I: *LexicoNordica* 14.
 Borin, Lars 2005: Mannen är faderns mormor: Svenskt associationslexikon reinkarneret. I: *LexicoNordica* 12, 39–54.
 Brostrøm, Torben 1994: *Den gyldne nøgle – encyklopædi og leksikon*, København: Danmarks Nationalleksikon A/S.
 Posselt, Gert 1993: ”Al hjerne er ikke i ét hoved, al viden ej hos én”. I: *MAGASIN fra Det kongelige Bibliotek* 8. årg. nr. 3, København.
 Svensén, Bo 1993: *Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
 Svensén, Bo 2004: *Handbok i lexicografi*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag (rev. udg. af Svensén 1993).
 Tarp, Sven 2006: *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden. Generel leksikografisk teori med særlig henblik på lærerleksikografi*. Vol. 1–2. Århus: Handelshøjskolen i Århus, Center for Leksikografi.

Jacob Hald Pedersen
 fagredaktør ved Gyldendal Leksikon
 Gyldendal A/S
 Klareboderne 3
 DK- 1001 København K
 jacob_hald_pedersen@gyldendal.dk

Thomas Eske Rasmussen
 fagredaktør ved Gyldendal Leksikon
 Gyldendal A/S
 Klareboderne 3
 DK-1001 København K
 thomas_eske_rasmussen@gyldendal.dk